

CVLTVRA ORITVR

Een filosofisch traktaat over mens, cultuur en samenleving.

Ter inleiding

Sommige woorden behoren tot het dagelijks leven. Wij gebruiken ze zonder aarzeling en menen te weten wat zij betekenen. Toch blijkt bij nader inzien dat juist deze woorden zich moeilijk laten omschrijven. Cultuur is zo'n woord.

Wij herkennen cultuur in de taal die wij spreken, in de huizen die wij bouwen, in de verhalen die wij vertellen, in de wijze waarop wij elkaar begroeten, onze kinderen opvoeden, onze doden gedenken en onze feesten vieren. Tegelijk lijkt geen van deze uitingen de cultuur zelf te zijn. Zij verwijzen naar een werkelijkheid die groter is dan ieder afzonderlijk verschijnsel.

Dit traktaat probeert daarom niet opnieuw een definitie van cultuur te geven. Het kiest een andere weg. Niet het begrip staat centraal, maar de beweging waarlangs cultuur langzaam zichtbaar wordt. Zoals een landschap zich niet in één oogopslag laat kennen, maar zich gaandeweg aan de wandelaar openbaart, zo ontvouwt ook cultuur zich stap voor stap in het menselijk bestaan.

Daarom begint dit traktaat niet bij beschavingen, staten of religies. Het begint bij een mens. Een kind dat leert, vertrouwt, ontmoet en ontdekt dat het leven niet alleen geleefd kan worden. Vanuit die eenvoudige ervaring ontvouwt zich langzaam het gemeenschappelijke leven. Pas veel later vindt de mens daarvoor een naam.

Cultuur.

Wat volgt is geen geschiedenis van culturen en evenmin een filosofische theorie. Het is een onderzoek naar de wijze waarop cultuur ontstaat, zich ontwikkelt, wordt doorgegeven en zich telkens opnieuw verhoudt tot datgene wat aan haar voorafgaat. De lezer wordt uitgenodigd deze weg niet alleen met zijn verstand te volgen, maar ook met zijn eigen ervaring. Veel van wat hier wordt beschreven zal hem daarom niet vreemd voorkomen. Misschien heeft hij het allang gezien, zonder het ooit zo te benoemen.

Ieder mens maakt immers deel uit van een cultuur. Tegelijk draagt iedere cultuur iets in zich dat groter is dan de mens alleen. Tussen beide beweegt zich dit traktaat.

Niet om het laatste woord te spreken.

Maar om opnieuw te leren kijken.

Inhoud

I. Een mens verschijnt

II. De werkelijkheid gaat aan de mens vooraf

III. De ander

IV. Verschillen

V. Samen leven

VI. Cultura

VII. Uitdrukking

VIII. Handelen

IX. Beproeving

X. Maken

XI. Dat wat voorafgaat

XII. CVLTVRA ORITVR

Epiloog

I. Een mens verschijnt

Een mens wordt geboren.

Hij verschijnt in een wereld die reeds bestaat. Hij heeft haar niet gekozen en kent haar nog niet. Toch wordt hij vanaf zijn eerste ademtocht opgenomen in een werkelijkheid die hem reeds omringt.

Nog voordat hij zichzelf kent, wordt hij gekend. Nog voordat hij kan spreken, wordt hij aangesproken. Nog voordat hij kan gaan, wordt hij gedragen. Hij ontvangt een naam, een taal en de zorg van anderen. Lang voordat hij zelf kan liefhebben, wordt hij bemind.

Zijn leven begint daarom niet met handelen, maar met ontvangen.

Dat ontvangen reikt verder dan voedsel of bescherming alleen. Langzaam neemt hij een wijze van leven in zich op. Hij hoort woorden zonder hun betekenis te kennen. Hij ziet gebaren zonder hun bedoeling te begrijpen. Hij leeft tussen mensen die reeds met elkaar samenleven. Zonder dat hij zich daarvan bewust is, wordt hij opgenomen in een werkelijkheid die ouder is dan hijzelf.

Gaandeweg leert hij kijken. Hij leert luisteren. Hij leert onderscheiden. Iedere dag voegt iets toe aan wat hij reeds heeft ervaren. Wat eerst onbekend was, wordt vertrouwd. Wat eerst slechts werd waargenomen, krijgt langzaam betekenis. Zo groeit niet alleen zijn kennis, maar ook zijn verhouding tot de werkelijkheid waarin hij leeft.

Hij ontdekt dat niet alles iedere dag opnieuw begint. De zon komt op en gaat onder. De seizoenen keren terug. Mensen ontmoeten elkaar, werken, rusten en beginnen opnieuw. Achter de vele gebeurtenissen begint zich een samenhang af te tekenen. Lang voordat hij deze kan benoemen, leeft hij reeds binnen een orde die niet door hemzelf is gemaakt.

Geen mens ontdekt deze werkelijkheid alleen. Steeds zijn er anderen die hem voorgaan. Zij wijzen hem de weg, spreken hem aan, waarschuwen, troosten en bemoedigen. Zij leren hem niet alleen woorden of vaardigheden. Zij leren hem hoe een mens zich tot het leven kan verhouden.

Zo groeit langzaam het besef dat zijn bestaan niet bij hemzelf begint. Hij leeft vanuit wat hij ontvangt en leert stap voor stap daaraan deel te nemen. Nog beseft hij niet hoe bijzonder dat is. Hij leeft eenvoudigweg het leven dat hem geschonken is.

Misschien is dit de eerste menselijke werkelijkheid.

Een mens verschijnt nooit alleen.

Langzaam verandert ook zijn eigen plaats binnen deze werkelijkheid. Wat hij eerst alleen ontving, leert hij gaandeweg zelf beantwoorden. Hij spreekt de woorden die hij eerst slechts hoorde. Hij herhaalt de gebaren die hij eerst alleen zag. Hij helpt waar hij eerst geholpen werd. Hij draagt wat hij eerst zelf gedragen ontving.

Zo ontdekt hij dat leven niet alleen ontvangen is. Het vraagt ook om deelnemen.

Die deelname begint niet met grote daden. Zij begint in het gewone leven. In luisteren en antwoorden. In helpen en wachten. In zorgen voor wat hem is toevertrouwd. Juist daarin groeit langzaam het besef dat hij niet naast het leven staat, maar er zelf deel van uitmaakt.

Steeds duidelijker ervaart hij dat de werkelijkheid waarin hij leeft hem niet alleen draagt, maar hem ook uitnodigt om haar mede te dragen. Wat eerst slechts werd ontvangen, wordt nu voorzichtig beantwoord.

Misschien begint daar de eerste verantwoordelijkheid van de mens.

Niet omdat hij de wereld moet maken.

Maar omdat hij leert deelnemen aan een werkelijkheid die hem reeds lang heeft ontvangen.

Zo eindigt het ontvangen niet.

Het krijgt een antwoord.

En juist in dat antwoord groeit de mens verder.

Daarmee eindigt niet alleen zijn eerste levensfase.

Daarmee opent zich ook een nieuwe vraag.

In welke werkelijkheid leeft de mens eigenlijk?

Deelname ontstaat niet op één moment. Zij groeit ongemerkt. Een kind dat eerst slechts werd verzorgd, leert zelf zorg te dragen. Het antwoordt op een vraag, helpt waar hulp nodig is en ontdekt dat zijn handelen betekenis heeft voor anderen. Wat aanvankelijk vanzelfsprekend leek, krijgt langzaam een plaats in zijn bewustzijn. Hij leert dat zijn leven niet alleen uit ontvangen bestaat, maar ook uit beantwoorden.

Daarmee verandert ook zijn verhouding tot de wereld. De werkelijkheid is niet langer alleen datgene wat hem omringt; zij wordt de werkelijkheid waaraan hij zelf deelneemt. Hij ontdekt dat iedere handeling gevolgen heeft, hoe klein ook. Een vriendelijk woord kan bemoedigen, een gebaar kan vertrouwen wekken en een eenvoudige daad van zorg kan het leven van een ander raken. Zo groeit het besef dat het menselijk bestaan niet op zichzelf staat, maar altijd verweven is met het bestaan van anderen.

Juist in het gewone leven wordt dit zichtbaar. De maaltijd wordt bereid, het land wordt bewerkt, een huis wordt onderhouden, een kind wordt opgevoed en een zieke wordt verzorgd. Deze handelingen lijken

alledaags, maar zij dragen het leven van dag tot dag. Zij verbinden generaties zonder dat daar telkens woorden voor nodig zijn. Veel van wat een mens later belangrijk zal vinden, leert hij juist in deze eenvoudige werkelijkheid kennen.

Langzaam ontdekt hij dat hij niet alleen leeft tussen mensen, maar ook leeft vanuit wat eerdere generaties hebben opgebouwd. De taal die hij spreekt heeft hij niet zelf gemaakt. De verhalen die hij hoort zijn ouder dan hijzelf. De kennis die hij ontvangt is door anderen verzameld, bewaard en doorgegeven. Zonder dat hij het beseft, groeit hij binnen een doorgaande werkelijkheid die hem voorafgaat en die ook na hem zal voortbestaan.

Misschien is dit één van de eerste ontdekkingen die een mens werkelijk volwassen maakt. Hij leeft niet aan het begin van de wereld en evenmin aan haar einde. Hij bevindt zich midden in een voortdurende stroom van leven, waarin ontvangen en doorgeven elkaar onafgebroken afwisselen. Wat hij vandaag ontvangt, zal morgen aan hem worden toevertrouwd. En wat hem wordt toevertrouwd, vraagt uiteindelijk om een eigen antwoord.

Zo eindigt de eerste ontdekking van de mens niet bij zichzelf. Zij opent zijn blik voor de werkelijkheid waarin hij leeft. Die werkelijkheid vormt niet het decor van zijn bestaan, maar de grond waarop zijn leven zich kan ontfouten.

Juist doordat de mens leert deelnemen, ontdekt hij dat het leven zich niet beperkt tot zijn eigen bestaan. Lang voordat hij werd geboren, leefden anderen reeds op dezelfde aarde. Zij zochten beschutting tegen de regen, verbouwden voedsel, voedden hun kinderen op en namen afscheid van hen die stierven. Zij kenden vreugde en verdriet, voorspoed en tegenslag, hoop en teleurstelling. Iedere generatie leefde haar eigen leven, maar geen enkele generatie begon opnieuw.

Langzaam groeit het besef dat ieder mens deel uitmaakt van een doorgaande geschiedenis. Niet een geschiedenis die alleen uit gebeurtenissen bestaat, maar uit een voortdurend menselijk leven dat zich van generatie op generatie voortzet. Wat ouders ontvingen, geven zij op hun eigen wijze verder. Wat kinderen ontvangen, zullen ook zij ooit opnieuw beantwoorden. Zo blijft het leven zich vernieuwen zonder telkens opnieuw te beginnen.

Juist daarin ligt een opmerkelijke werkelijkheid besloten. De mens ontvangt niet alleen het leven, maar ook de mogelijkheid om verder te bouwen op wat hem is toevertrouwd. Hij begint nooit bij het begin, maar evenmin bij het einde. Zijn plaats ligt altijd midden in een voortgaande werkelijkheid die hem voorafgaat en die na hem zal voortbestaan.

Misschien is dat de eerste ervaring waardoor een mens zich werkelijk verbonden weet met anderen. Niet omdat hij hen allemaal kent, maar omdat hij ontdekt dat ook zijn eigen leven deel uitmaakt van een groter geheel. Hij staat niet naast de stroom van het leven; hij bevindt zich er middenin.

Toch blijft er een vraag bestaan.

De mens leert deelnemen aan het leven, maar het leven zelf heeft hij niet voortgebracht. De aarde waarop hij loopt was er reeds. De hemel boven hem veranderde niet toen hij werd geboren. De dagen en de nachten volgden elkaar al op voordat hij hun ritme leerde kennen. Alles wat hem draagt, gaat aan hem vooraf.

Misschien is dat de eenvoudigste werkelijkheid die een mens kan ontdekken. Hoe verder hij leert kijken, des te duidelijker wordt dat hij niet leeft in een wereld die bij hem begint. Hij leeft binnen een werkelijkheid die hem ontvangt, draagt en begrenst, nog voordat hij haar kan begrijpen.

Juist daarom blijft de mens leren. Niet omdat de werkelijkheid onvolledig is, maar omdat zijn inzicht blijft groeien. Iedere ontdekking opent een volgende. Iedere ervaring nodigt uit om verder te kijken. Zo wordt het leven zelf tot zijn eerste leermeester.

Met die ontdekking begint een volgende stap. Niet langer staat de mens zelf centraal, maar de werkelijkheid waarin hij leeft.

Gaandeweg ontdekt de mens dat hij niet alleen leert van de wereld om hem heen. Hij leert evenzeer van de mensen met wie hij leeft. Hun woorden, hun gebaren en hun handelen laten sporen na die vaak dieper reiken dan hij op dat moment vermoedt. Veel van wat hij later vanzelfsprekend zal vinden, heeft hij eerst in anderen gezien.

Hij ontdekt dat niemand uitsluitend voor zichzelf leeft. Mensen helpen elkaar, wachten op elkaar, troosten elkaar en werken samen. Zij delen hun vreugde, maar ook hun zorgen. Zonder dat hij het onmiddellijk begrijpt, ervaart hij dat zijn eigen leven voortdurend wordt geraakt door het leven van anderen.

Langzaam verandert daardoor ook zijn blik. De ander is niet langer slechts iemand die naast hem leeft. De ander wordt iemand door wie hij zelf leert zien, spreken, handelen en begrijpen. In iedere ontmoeting ontvangt hij iets wat hij alleen niet had kunnen ontdekken.

Aanvankelijk is alles nieuw. Toch duurt het niet lang voordat de mens begint te herkennen. Wat zich herhaalt, wordt vertrouwd. De stem die hem dagelijks begroet, de handen die hem dragen, de plaats waar hij ontwaakt en de weg waarlangs hij telkens opnieuw wordt geleid, vormen langzaam een wereld waarin hij zich thuis begint te voelen.

Dat thuis-zijn ontstaat niet doordat hij de wereld reeds begrijpt. Het ontstaat doordat hij zich geleidelijk aan haar toevertrouwt. Zonder woorden groeit een eerste vertrouwen. Hij leert dat niet iedere nacht het einde betekent, maar plaatsmaakt voor een nieuwe morgen. Hij ontdekt dat honger wordt gestild, verdriet wordt getroost en vreugde wordt gedeeld. Zo leert hij de wereld niet kennen als een verzameling losse gebeurtenissen, maar als een werkelijkheid waarin het leven zich telkens opnieuw ontvouwt.

Vertrouwd raken

Naarmate de dagen zich aaneenrijgen, verandert ook de wijze waarop de mens de wereld ervaart. Wat aanvankelijk onbekend was, wordt geleidelijk vertrouwd. De gezichten die hem omringen, de stemmen die hij dagelijks hoort en de plaatsen waar hij leeft, vormen langzaam een werkelijkheid waarin hij zich thuis begint te voelen. Zonder dat hij zich daarvan bewust is, groeit een eerste verbondenheid met het leven dat hem draagt.

Dit vertrouwd raken voltrekt zich niet door één enkele gebeurtenis. Het ontstaat in de herhaling van het gewone. Iedere morgen die aanbreekt, iedere maaltijd die wordt gedeeld, iedere hand die hem vasthoudt en iedere stem die hem aanspreekt, bevestigen opnieuw dat de wereld niet telkens opnieuw begint. Langzaam ontdekt hij dat achter de veelheid van gebeurtenissen een zekere continuïteit schuilgaat. Niet alles verandert; veel keert terug.

Juist deze terugkeer geeft rust. Niet omdat het leven zonder moeite is, maar omdat het zich niet als willekeur aan hem voordoet. Er blijken verbanden te bestaan die hij nog niet begrijpt, maar waaraan hij zich wel kan toevertrouwen. Het vertrouwen ontstaat daarom niet uit kennis, maar uit ervaring. Eerst leeft hij deze werkelijkheid; pas veel later zal hij haar leren begrijpen.

Zo groeit een eerste verhouding tot de wereld. De mens staat niet langer tegenover haar als een vreemde, maar begint zich langzaam binnen haar thuis te weten. Misschien is dat de eerste stap waardoor ontvangen kan uitgroeien tot deelnemen.

Leren

Vertrouwd raken is het begin van leren. Een mens leert niet doordat hem alles wordt uitgelegd, maar doordat hij langzaam gaat deelnemen aan het leven dat zich dagelijks voor hem onthult. Hij kijkt, luistert en probeert. Hij herhaalt wat hij ziet en ontdekt gaandeweg wat betekenis heeft. Zo groeit zijn ervaring, niet los van de werkelijkheid, maar juist door haar steeds opnieuw te ontmoeten.

Veel van wat hij leert, wordt hem niet in woorden aangereikt. Een woord dat hij voor het eerst hoort, een hand die hem de weg wijst, een gebaar dat hem geruststelt of een eenvoudige handeling die hij steeds opnieuw mag proberen, vormen samen de eerste bouwstenen van zijn ervaring. Langzaam verandert wat eerst onbekend was in iets wat eigen wordt. Zo groeit niet alleen zijn vaardigheid, maar ook zijn vertrouwen om verder te gaan.

Gaandeweg ontdekt hij dat leren meer is dan het verzamelen van kennis. Hij ziet hoe mensen met elkaar omgaan, hoe zij werken, zorgen, wachten en vieren. Zonder dat iemand het hoeft uit te leggen, begint hij te begrijpen dat het leven niet alleen uit handelingen bestaat, maar ook uit de wijze waarop mensen zich tot elkaar verhouden. Wat eerst werd voorgedaan, probeert hij nu zelf. Wat eerst onzeker was, wordt geleidelijk vertrouwd. Zo leert hij niet alleen iets te doen, maar ook waarom het gedaan wordt.

Misschien is leren daarom geen afzonderlijke fase in het leven, maar een voortdurende beweging. Zolang de mens leeft, blijft hij ontdekken. Iedere ervaring opent een volgende stap en iedere stap maakt hem ontvankelijk voor een nieuwe ontdekking. Zo groeit de mens langzaam verder, niet los van de werkelijkheid, maar juist door steeds dieper aan haar deel te nemen.

Ontmoeten

Naarmate de mens opgroeit, ontdekt hij dat hij niet alleen leeft in een wereld die hem draagt, maar ook tussen mensen die ieder hun eigen plaats in die werkelijkheid innemen. Aanvankelijk ervaart hij hun nabijheid zonder daarover na te denken. Zij zijn eenvoudigweg aanwezig. Zij spreken, handelen, zorgen en leven met hem mee. Pas langzaam groeit het besef dat juist door deze ontmoetingen zijn eigen leven vorm krijgt.

Geen mens leert zichzelf kennen zonder de ander. In de ontmoeting ontdekt hij wat aandacht is, wat geduld vraagt en wat vertrouwen kan schenken. Hij ervaart dat woorden kunnen verbinden, maar ook kunnen kwetsen. Hij ontdekt dat samenwerken iets anders is dan alleen handelen en dat zorg pas werkelijk betekenis krijgt wanneer zij wordt gedeeld. Zo wordt de ander niet alleen iemand die naast hem leeft, maar iemand door wie zijn eigen mens-zijn zichtbaar wordt.

Langzamerhand merkt hij ook dat geen mens dezelfde weg gaat. Iedereen draagt zijn eigen ervaringen, kent zijn eigen vreugde en verdriet en geeft op zijn eigen wijze antwoord aan het leven. Juist daardoor krijgt iedere ontmoeting een eigen betekenis. Niet omdat mensen gelijk zijn, maar omdat zij ieder op hun eigen wijze deelnemen aan dezelfde werkelijkheid.

Misschien begint hier het eerste besef dat het menselijk leven nooit op zichzelf staat. Wat een mens wordt, ontstaat niet alleen vanuit wat hij ontvangt of leert, maar evenzeer vanuit de mensen die hij onderweg ontmoet.

Deelnemen

Langzaam verandert de plaats van de mens binnen het leven dat hem omringt. Waar hij eerst voornamelijk ontving, begint hij nu zelf bij te dragen. Hij helpt waar hulp nodig is, neemt verantwoordelijkheid voor kleine taken en ontdekt dat zijn handelen betekenis heeft voor anderen. Wat ooit begon met nadoen, groeit uit tot een eigen manier van deelnemen.

Deze deelname voltrekt zich niet buiten het gewone leven, maar juist daarin. Een maaltijd wordt samen bereid, een tuin wordt onderhouden, een huis wordt verzorgd, een kind wordt geholpen en een oudere wordt ondersteund. In deze eenvoudige handelingen ontdekt de mens dat het leven niet alleen wordt geleefd, maar ook voortdurend door mensen wordt gedragen. Zonder dat hij het beseft, wordt ook hij deel van die doorgaande beweging.

Hij merkt dat zijn aanwezigheid verschil kan maken. Niet door grote daden, maar door aandacht, zorg en trouw. Zo groeit langzaam het besef dat deelnemen niet betekent dat de wereld om hem draait, maar dat hij zelf medeverantwoordelijk wordt voor de wereld waarin hij leeft.

Doorgeven

Wat een mens ontvangt en zich eigen maakt, blijft zelden bij hemzelf. Vanzelf ontstaat het verlangen om ook anderen te helpen, uit te leggen, voor te doen of te beschermen. Zoals hij ooit zelf werd meegenomen, leert hij nu een ander meenemen. Zo krijgt ontvangen een nieuw antwoord.

Daarin ligt een opmerkelijke beweging besloten. Het leven begint met ontvangen, groeit door deelnemen en zet zich voort door doorgeven. Iedere generatie leert opnieuw, maar geen enkele generatie begint geheel opnieuw. Steeds wordt verder gebouwd op wat eerder werd ontdekt, ervaren en bewaard.

Zo blijft het leven zich vernieuwen zonder zijn oorsprong te verliezen. Wat wordt doorgegeven is nooit een exacte herhaling van het verleden. Iedere mens voegt zijn eigen ervaring toe en geeft daardoor iets door dat tegelijk vertrouwd en nieuw is. Juist daarin toont zich de voortdurende beweging van het menselijk bestaan.

Geen mens wordt alleen mens

Wanneer de mens terugkijkt op zijn eigen leven, ontdekt hij dat hij geen enkele beslissende stap alleen heeft gezet. Hij werd gedragen voordat hij zelf kon dragen. Hij werd aangesproken voordat hij zelf kon spreken. Hij werd geleerd voordat hij zelf kon leren. Alles wat hij later vanzelfsprekend is gaan vinden, vond zijn oorsprong in de ontmoeting met anderen.

Misschien is dat de eerste werkelijkheid die ieder mens kan herkennen. Zijn leven begint niet bij zichzelf en eindigt evenmin bij zichzelf. Hij leeft vanuit wat hij ontvangt, groeit door wat hij leert en draagt verder wat hem werd toevertrouwd.

Geen mens wordt daarom alleen mens.

Juist deze ontdekking opent de blik voor een nieuwe vraag.

In welke werkelijkheid voltrekt zich dit menselijke leven?

II. De werkelijkheid gaat aan de mens vooraf

De werkelijkheid

Geen mens verschijnt in een lege wereld. De aarde was er reeds voordat hij werd geboren. De zon kwam op en ging onder, de seizoenen volgden elkaar op en het leven vond zijn eigen weg, lang voordat hij zijn eerste ademtocht nam. De mens voegt zich daarom niet in een werkelijkheid die bij hem begint, maar in een werkelijkheid die hem reeds draagt.

Juist daarin ligt een eenvoudige, maar diepgaande ervaring. De mens ontdekt al vroeg dat niet alles zich naar zijn wensen voegt. Regen valt wanneer zij valt. De wind steekt op zonder daarom gevraagd te zijn. De nacht volgt op de dag en de winter maakt plaats voor het voorjaar. Het leven kent een orde die niet door de mens is bedacht en zich evenmin door hem laat beheersen.

Toch is deze werkelijkheid geen vreemde wereld waarin de mens slechts toevallig aanwezig is. Vanaf zijn eerste levensdagen leert hij zich ertoe te verhouden. Hij ontdekt haar ritmen, haar grenzen en haar mogelijkheden. Niet door haar te beheersen, maar door haar steeds beter te leren verstaan. Iedere dag voegt iets toe aan dit verstaan, terwijl de werkelijkheid zelf dezelfde blijft.

Misschien is dat de eerste ontmoeting tussen de mens en de wereld. Niet een ontmoeting waarin de mens zichzelf centraal stelt, maar een waarin hij langzaam ontdekt dat hij deel uitmaakt van een werkelijkheid die hem voorafgaat en hem ook zal overleven.

Ritme

Wie langer leeft, ontdekt dat de werkelijkheid niet alleen verandert, maar zich ook herhaalt. De morgen keert terug, evenals de avond. De maan groeit en neemt weer af. De seizoenen volgen elkaar op zonder zich te haasten en zonder stil te blijven staan. In deze voortdurende beweging leert de mens iets kennen wat hij zelf niet tot stand brengt.

Juist deze terugkeer maakt het leven herkenbaar. Zij schenkt geen zekerheid dat alles hetzelfde blijft, maar wel het vertrouwen dat het leven niet willekeurig is. De mens leert wachten op wat nog niet zichtbaar is en

leert afscheid nemen van wat voorbijgaat. Zo groeit langzaam het besef dat verandering en continuïteit geen tegenstellingen zijn, maar samen het ritme van het leven vormen.

Misschien is het daarom niet de verandering die de mens vormt, maar de wijze waarop hij leert leven binnen een werkelijkheid waarin verandering en terugkeer elkaar voortdurend afwisselen.

Grenzen

De mens ontdekt de werkelijkheid niet alleen door wat zij mogelijk maakt, maar ook door wat zij begrenst. Hij leert dat niet alles tegelijk kan groeien, dat niet iedere wens onmiddellijk wordt vervuld en dat het leven zijn eigen maat kent. De aarde vraagt om zorg voordat zij vrucht draagt. Een boom groeit niet sneller omdat de mens dat verlangt. Ook een kind wordt niet volwassen in één dag.

Juist deze grenzen leren de mens geduld. Zij maken duidelijk dat het leven niet uitsluitend door handelen wordt gedragen, maar evenzeer door wachten. Wie zaait, moet de tijd zijn werk laten doen. Wie bouwt, ontdekt dat iedere stap een voorbereiding is op de volgende. Zo leert de mens dat de werkelijkheid zich niet laat dwingen, maar uitnodigt om in haar eigen ritme deel te nemen.

Langzaam groeit daardoor een andere houding. Niet alles hoeft onmiddellijk te worden voltooid. Veel vraagt om aandacht, zorg en volharding. De mens leert zich niet alleen tot de werkelijkheid te verhouden door te handelen, maar ook door te wachten, te luisteren en opnieuw te beginnen wanneer dat nodig is. Zo worden ook zijn eigen grenzen onderdeel van het leven dat hij leert verstaan.

Plaats

Naarmate de mens de werkelijkheid beter leert kennen, ontdekt hij ook zijn eigen plaats daarin. Die plaats wordt niet alleen bepaald door de grond waarop hij leeft of het landschap dat hem omringt. Zij ontstaat evenzeer door de wijze waarop hij zich met die werkelijkheid verbindt. Een rivier wordt meer dan water, een boom meer dan hout en een pad meer dan een verbinding tussen twee punten. Langzaam krijgen plaatsen een betekenis die verder reikt dan hun uiterlijk.

Daarom is geen enkele plaats uitsluitend een stuk aarde. Zij draagt herinneringen, ontmoetingen en ervaringen met zich mee. Mensen keren terug naar dezelfde plaatsen omdat zij daar iets herkennen van hun eigen leven. Zo ontstaat een eerste verbondenheid tussen de mens en zijn omgeving. Niet doordat hij haar bezit, maar doordat hij haar leert bewonen.

Misschien begint juist daar een werkelijkheid die iedere mens kan herkennen. Nog voordat hij een huis bouwt, zoekt hij een plaats waar hij zich thuis weet. Dat thuis-zijn ontstaat niet uit de vorm van de plaats alleen, maar uit de verhouding die tussen mens en werkelijkheid langzaam is gegroeid.

De hemel

Niet alleen de aarde gaat aan de mens vooraf. Ook de hemel is reeds aanwezig voordat hij haar leert verstaan. Overdag volgt hij de weg van de zon, 's nachts ziet hij de maan en de sterren verschijnen. Zij behoren tot de eerste werkelijkheden die geen mens heeft voortgebracht en die toch het leven van iedere dag begeleiden.

Lang voordat de mens woorden vindt voor wat hij ziet, leeft hij reeds onder dezelfde hemel. Zij schenkt licht en donker, markeert de dagen en de seizoenen en herinnert hem eraan dat zijn eigen leven deel uitmaakt van een veel grotere werkelijkheid. De hemel vraagt niets van hem en toch nodigt zij hem voortdurend uit om verder te kijken dan zijn eigen bestaan.

Waar mensen ook leven, zij richten vroeg of laat hun blik omhoog. Zij zien niet allemaal hetzelfde, evenmin geven zij aan het waargenomene dezelfde betekenis. Toch delen zij eenzelfde ervaring: het besef dat de werkelijkheid groter is dan wat zij kunnen overzien. Misschien begint juist daar de eerste verwondering die de mens zijn leven lang zal begeleiden.

Verwondering

Wie de werkelijkheid aandachtig leert kennen, ontdekt dat niet alles zich laat verklaren. Veel kan worden onderzocht, beschreven en begrepen. Tegelijk blijft er altijd iets dat zich niet volledig laat omvatten. Juist daarin blijft de werkelijkheid de mens uitnodigen om te blijven kijken.

Verwondering ontstaat daarom niet uit onwetendheid, maar uit de ontmoeting met een werkelijkheid die rijker blijkt te zijn dan het eigen inzicht. Zij sluit begrijpen niet uit, maar houdt het open. Iedere ontdekking opent een volgende vraag en iedere beantwoorde vraag laat opnieuw zien hoeveel er nog te ontdekken valt.

Misschien is verwondering daarom geen voorbijgaand gevoel, maar een blijvende houding. Zij bewaart de mens ervoor te denken dat hij het leven volledig bezit of beheerst. Zij nodigt hem uit om aandachtig te blijven, ontvankelijk te blijven en steeds opnieuw te leren van de werkelijkheid die hem draagt.

Met die houding kan hij ook de ander werkelijk ontmoeten. Niet als iemand die dezelfde antwoorden moet geven, maar als iemand die, evenals hijzelf, antwoord probeert te geven op dezelfde ontvangen werkelijkheid.

III. De ander

Ontmoeting

Geen mens leeft alleen. Vanaf het begin van zijn leven wordt hij omringd door anderen die dezelfde werkelijkheid bewonen als hijzelf. Zij zien dezelfde zon opkomen, ervaren dezelfde seizoenen en leven onder dezelfde hemel. Toch blijkt al snel dat geen mens op precies dezelfde wijze leeft.

De eerste ontmoeting met de ander begint daarom niet met verschil, maar met nabijheid. Samen wordt gewerkt, gegeten, gelachen en gerouwd. Het leven wordt gedeeld voordat het wordt begrepen. In deze dagelijkse verbondenheid ontdekt de mens dat hij niet alleen een plaats heeft in de werkelijkheid, maar ook in het leven van anderen.

Langzaam groeit het besef dat iedere ontmoeting meer is dan het elkaar tegenkomen. In iedere ontmoeting wordt iets ontvangen en iets gegeven. Een woord, een gebaar, een blik of een eenvoudige daad van zorg kan het leven van een ander veranderen. Zonder dat mensen zich daarvan voortdurend bewust zijn, vormen zij elkaar.

Misschien is juist daarom geen enkele ontmoeting zonder betekenis. Niet omdat iedere ontmoeting ingrijpend is, maar omdat iedere ontmoeting iets toevoegt aan de wijze waarop mensen leren samen te leven.

Herkennen

Naarmate de mens meer mensen ontmoet, ontdekt hij dat achter de verschillen ook herkenning schuilgaat. De woorden kunnen anders zijn, de gewoonten kunnen verschillen en de wijze van leven kan een andere vorm aannemen. Toch herkent hij telkens opnieuw dezelfde menselijke verlangens. Overal zoeken mensen bescherming, voeden zij hun kinderen op, zorgen zij voor elkaar en nemen zij afscheid van hen die sterven.

Juist deze herkenning verandert de betekenis van verschillen. Zij worden niet kleiner, maar wel begrijpelijker. De ander hoeft niet gelijk te zijn om herkend te worden. Integendeel, juist doordat hij anders is, wordt zichtbaar wat mensen met elkaar delen.

Misschien begint daar een eerste vorm van wederzijds begrip. Niet doordat verschillen verdwijnen, maar doordat zij worden gezien als verschillende antwoorden op dezelfde werkelijkheid.

Verstaan

Een ontmoeting blijft niet beperkt tot het naast elkaar leven. Langzaam groeit het verlangen om elkaar te verstaan. Dat begint niet met woorden alleen. Nog voordat mensen elkaars taal spreken, herkennen zij een glimlach, een gebaar van zorg of een blik van verdriet. Veel van wat mensen met elkaar delen, wordt zichtbaar voordat het wordt uitgesproken.

Wanneer de mens leert luisteren, ontdekt hij dat verstaan meer vraagt dan horen. Hij probeert niet alleen de woorden van de ander te begrijpen, maar ook de ervaring waaruit zij zijn voortgekomen. Iedere mens draagt immers zijn eigen geschiedenis met zich mee. Wat voor de één vanzelfsprekend is, kan voor een ander een nieuwe ontdekking zijn. Juist daarom vraagt verstaan om aandacht.

Zo leert de mens dat de ander niet hoeft te worden beoordeeld om begrepen te kunnen worden. Begrijpen begint met het erkennen dat ieder mens antwoord geeft op een werkelijkheid die groter is dan hijzelf. Dat antwoord kan verschillen, zonder dat daardoor de gemeenschappelijke werkelijkheid verloren gaat.

Misschien groeit juist daar de eerste bereidheid om werkelijk naar elkaar te luisteren. Niet om de ander gelijk te maken aan zichzelf, maar om te ontdekken wat zich in diens leven heeft mogen ontvouwen.

Vertrouwen

Waar mensen elkaar leren verstaan, kan vertrouwen ontstaan. Dat vertrouwen verschijnt niet ineens en laat zich evenmin afdwingen. Het groeit langzaam, zoals ook een boom langzaam wortel schiet. Iedere ontmoeting voegt iets toe, iedere belofte die wordt nagekomen versterkt wat reeds begonnen was.

Vertrouwen betekent niet dat mensen altijd hetzelfde denken of handelen. Integendeel. Juist waar verschillen blijven bestaan, wordt zichtbaar hoe kostbaar vertrouwen is. Het maakt het mogelijk dat mensen samen verder gaan, ook wanneer zij niet over alles hetzelfde oordelen. Vertrouwen rust daarom niet op gelijkheid, maar op de overtuiging dat de ander eveneens zoekt naar een goede verhouding tot het leven.

Wanneer vertrouwen ontbreekt, verandert ook de ontmoeting. De ander wordt dan niet langer benaderd vanuit nieuwsgierigheid, maar vanuit wantrouwen. Vershillen worden eerder als bedreiging ervaren dan als uitnodiging om verder te kijken. Zo kan de weg naar elkaar langzaam worden afgesloten.

Misschien behoort vertrouwen daarom tot de kostbaarste werkelijkheden van het menselijk samenleven. Het ontstaat niet buiten de ontmoeting, maar groeit juist doordat mensen elkaar blijven aanspreken, blijven luisteren en elkaar de ruimte geven om verschillend te zijn.

Respect

Wie de ander leert verstaan, ontdekt gaandeweg dat niet ieder verschil hoeft te worden opgeheven. Sommige verschillen verdwijnen wanneer mensen elkaar beter leren kennen. Andere blijven bestaan. Juist daarin toont zich de rijkdom van het menselijk leven.

Respect ontstaat daarom niet doordat mensen hetzelfde worden. Het groeit wanneer zij elkaar de ruimte geven om verschillend te zijn. Niet ieder mens kiest dezelfde weg, spreekt dezelfde taal of beleeft de werkelijkheid op dezelfde wijze. Toch kan ieder mens de ander erkennen als iemand die, evenals hijzelf, probeert te antwoorden op het leven dat hem werd geschonken.

Waar dit besef groeit, verandert ook de ontmoeting. Verschillen worden niet langer ervaren als een bedreiging die moet worden overwonnen, maar als een uitnodiging om aandachtiger te kijken. De ander hoeft niet te worden veranderd voordat hij kan worden ontmoet. Hij mag eerst worden gezien.

Misschien begint juist daar het respect dat mensen met elkaar verbindt. Niet omdat zij alles delen, maar omdat zij erkennen dat ieder mens leeft vanuit dezelfde ontvangen werkelijkheid.

Kennen, erkennen en herkennen

Een mens leert de ander niet in één ogenblik kennen. Iedere ontmoeting voegt iets toe aan wat hij reeds heeft gezien en begrepen. Wat eerst vreemd leek, wordt langzaam vertrouwd. Wat eerst slechts werd waargenomen, krijgt geleidelijk een plaats binnen zijn eigen ervaring.

Wanneer mensen elkaar beter leren kennen, groeit ook de bereidheid elkaar te erkennen. Niet omdat alle verschillen verdwijnen, maar omdat zichtbaar wordt dat achter ieder mens een eigen levensweg schuilgaat. Wat de één heeft geleerd, heeft een ander misschien nooit ontmoet. Wat voor de één vanzelfsprekend is, moest de ander met moeite verwerven. Zo leert de mens niet alleen naar het handelen van de ander te kijken, maar ook naar de weg waarlangs dat handelen is ontstaan.

Langzaam ontstaat vervolgens iets dat dieper reikt dan kennen of erkennen alleen. De mens begint zichzelf in de ander te herkennen. Niet omdat de ander hetzelfde is geworden, maar omdat beiden deelnemen aan dezelfde menselijke werkelijkheid. Achter de veelheid van talen, gewoonten en gebruiken blijft het leven zelf herkenbaar.

Misschien groeit juist daar een verbondenheid die niet berust op overeenstemming, maar op het besef dat ieder mens antwoord probeert te geven op dezelfde ontvangen werkelijkheid. Wie dat eenmaal heeft gezien, kijkt anders naar de ander. Niet het verschil verdwijnt, maar de wijze waarop het wordt verstaan verandert.

IV. Verschillen

Antwoorden

Geen mens geeft hetzelfde antwoord op het leven. Hoewel mensen dezelfde werkelijkheid bewonen, beantwoorden zij haar ieder op hun eigen wijze. Dat verschil begint niet pas wanneer zij volwassen zijn. Het groeit langzaam, met iedere ervaring die zij opdoen en met iedere ontmoeting die hun leven mede vormt.

De plaats waar een mens opgroeit, de mensen die hem omringen, het landschap waarin hij leeft en de gebeurtenissen die hij meemaakt, geven ieder hun eigen richting aan zijn leven. Zo ontstaan gaandeweg verschillende gewoonten, verschillende manieren van spreken en verschillende wijzen van samenleven. Geen daarvan verschijnt ineens; zij groeien langzaam uit het leven zelf.

Toch blijft onder deze veelheid iets herkenbaar. Iedere mens probeert zich te verhouden tot dezelfde werkelijkheid. Hij zoekt voedsel en beschutting, leert omgaan met vreugde en verdriet, verlangt naar verbondenheid en probeert het leven door te geven aan een volgende generatie. De antwoorden verschillen, maar de vragen blijven opmerkelijk gelijk.

Misschien ligt juist daarin de oorsprong van menselijke verscheidenheid. Niet in de werkelijkheid zelf, maar in de vele wijzen waarop mensen haar leren verstaan en beantwoorden.

Verscheidenheid

Wanneer mensen elkaar ontmoeten, zien zij vaak eerst wat hen onderscheidt. De taal klinkt anders, de huizen hebben een andere vorm, de maaltijden worden anders bereid en het dagelijks leven kent andere gewoonten. Dat is begrijpelijk. Verschillen zijn zichtbaar.

Wie langer kijkt, ontdekt echter dat deze verschillen niet losstaan van het leven waaruit zij zijn voortgekomen. Iedere gewoonte heeft ooit een begin gehad. Iedere traditie is langzaam gegroeid. Iedere wijze van bouwen, werken of vieren is ontstaan uit de verhouding tussen mensen en de werkelijkheid waarin zij leefden.

Zo krijgt verscheidenheid een andere betekenis. Zij is niet de ontkenning van de menselijke verbondenheid, maar juist haar veelvormige verschijningswijze. Wat mensen gemeenschappelijk hebben, wordt zichtbaar in de verschillende antwoorden die zij geven. De verschillen verbergen de verbondenheid niet; zij maken haar zichtbaar.

Misschien begint juist daar een andere manier van kijken. Niet de vraag waarom mensen verschillen, maar de vraag wat deze verschillen ons vertellen over de vele manieren waarop mensen leren leven binnen dezelfde ontvangen werkelijkheid.

Veranderen

Geen mens leeft precies zoals zijn ouders hebben geleefd. Iedere generatie ontvangt wat haar wordt toevertrouwd, maar geeft daarop ook een eigen antwoord. Zo verandert het menselijk leven voortdurend, zonder zijn samenhang te verliezen.

Sommige veranderingen voltrekken zich bijna onmerkbaar. Een nieuw woord vindt zijn plaats in de taal, een andere manier van werken ontstaat of een gebruik krijgt langzaam een nieuwe betekenis. Andere veranderingen worden door ingrijpende gebeurtenissen versneld. Toch blijft iedere verandering verbonden met het leven waaruit zij is voortgekomen.

Juist daardoor blijkt dat het menselijk bestaan niet stilstaat. Het bewaart wat waardevol is, laat los wat zijn betekenis heeft verloren en ontdekt gaandeweg nieuwe mogelijkheden. Zo beweegt het leven zich voortdurend tussen ontvangen en vernieuwen.

Misschien ligt juist daarin de kracht van menselijke verscheidenheid. Niet dat zij onveranderlijk is, maar dat zij zich steeds opnieuw weet aan te passen zonder haar oorsprong geheel te verliezen.

Ontmoeting

Wanneer verschillende wijzen van leven elkaar ontmoeten, ontstaat er opnieuw beweging. Mensen nemen woorden van elkaar over, leren nieuwe gebruiken kennen en ontdekken andere manieren om de werkelijkheid te beantwoorden. Soms verloopt dat geleidelijk, soms brengt het spanning met zich mee. Toch behoort ook deze ontmoeting tot het menselijk bestaan.

Geen enkele wijze van leven ontwikkelt zich volledig op zichzelf. Door de eeuwen heen hebben mensen gereisd, gehandeld, samengewerkt en van elkaar geleerd. Daardoor dragen vele gebruiken sporen van eerdere ontmoetingen, ook wanneer men zich daarvan niet meer bewust is.

Ontmoeting betekent daarom niet dat verschillen verdwijnen. Zij kunnen juist duidelijker zichtbaar worden. Tegelijk ontstaan er nieuwe verbindingen, nieuwe inzichten en soms ook nieuwe vormen van samenleven. Zo blijft het menselijk leven zich ontwikkelen zonder ooit geheel opnieuw te beginnen.

Misschien laat juist deze voortdurende ontmoeting zien dat verscheidenheid geen afgesloten werkelijkheid is. Zij blijft zich bewegen, omdat ook de mens zelf blijft leren.

Rijping

Niet iedere verandering brengt groei voort. Sommige veranderingen verdwijnen weer even snel als zij verschenen. Andere blijken van blijvende betekenis te zijn. Pas met de tijd wordt zichtbaar welke veranderingen het leven werkelijk hebben verdiept.

Rijping laat zich daarom niet afdwingen. Zij vraagt tijd. Wat vandaag nog pril is, kan morgen stevigheid hebben gekregen. Wat eerst slechts een ervaring was, wordt gaandeweg inzicht. Wat ooit een gewoonte leek, blijkt later een dragende waarde te zijn geworden. Zo voltrekt rijping zich niet naast het leven, maar midden daarin.

Ook menselijke verschillen rijpen. Zij blijven niet dezelfde als aan het begin. Door ontmoeting, ervaring en het verstrijken van de tijd veranderen zij van betekenis. Wat ooit aanleiding gaf tot verwijdering, kan later juist tot wederzijds begrip leiden. Wat eerst onbekend was, wordt herkenbaar. Wat vreemd leek, kan vertrouwd worden zonder zijn eigenheid te verliezen.

Misschien is rijping daarom geen voltooiing, maar een voortdurende verdieping. Zij bewaart het verleden zonder erin te blijven staan en opent de toekomst zonder de oorsprong los te laten. Zo blijft het menselijk leven zich ontwikkelen, niet door zichzelf steeds opnieuw uit te vinden, maar door steeds dieper te worden wat het reeds in aanleg was.

V. Samen leven

Gemeenschappelijkheid

Geen mens leeft slechts voor zichzelf. Vanaf zijn geboorte is zijn leven verbonden met dat van anderen. Hij ontvangt zorg voordat hij zelf kan zorgen, leert spreken doordat anderen hem aanspreken en ontdekt zijn plaats doordat hij deelneemt aan het leven dat reeds gaande is. Wat voor één mens geldt, geldt voor allen.

Juist daardoor ontstaat een gemeenschappelijke werkelijkheid. Mensen delen niet alleen dezelfde aarde en dezelfde hemel, maar ook het dagelijks leven. Zij werken samen, voeden kinderen op, verzorgen zieken, bouwen woningen, verbouwen voedsel en nemen afscheid van hen die sterven. In deze eenvoudige handelingen wordt het leven iedere dag opnieuw gedragen.

Deze gemeenschappelijkheid vraagt niet dat mensen gelijk zijn. Integendeel. Juist doordat ieder mens iets anders kan, weet of meebrengt, ontstaat een geheel dat rijker is dan de afzonderlijke delen. Wat de één ontvangt, kan hij met een ander delen. Wat de één ontdekt, kan voor velen van betekenis worden. Zo groeit het leven niet ondanks verschillen, maar juist dankzij de verscheidenheid die mensen meebrengen.

Misschien is samen leven daarom geen afspraak die mensen ooit hebben gemaakt. Het behoort tot het menselijk bestaan zelf. Nog voordat mensen regels opstellen of overeenkomsten sluiten, zijn zij reeds op elkaar aangewezen en dragen zij, ieder op hun eigen wijze, bij aan een leven dat zij met elkaar delen.

Samen dragen

Het gemeenschappelijke leven blijft niet bestaan doordat het zichzelf in stand houdt. Iedere generatie ontvangt een werkelijkheid die reeds door anderen is gedragen en voegt daaraan iets van zichzelf toe. Zo wordt het leven niet alleen doorgegeven, maar ook onderhouden, hersteld en vernieuwd.

In iedere samenleving zijn er mensen die onderwijzen en mensen die leren. Er zijn mensen die verzorgen en mensen die verzorgd worden. Er zijn mensen die bouwen, verbouwen, beschermen, herstellen en bewaren. Geen van deze taken staat op zichzelf. Samen vormen zij het weefsel waardoor het dagelijks leven mogelijk blijft.

Juist in dit samen dragen wordt zichtbaar dat de mens niet alleen leeft vanuit rechten of belangen. Hij leeft ook vanuit verantwoordelijkheid. Niet omdat deze hem wordt opgelegd, maar omdat hij ontdekt dat ook zijn eigen leven ooit door anderen werd gedragen. Wie dat eenmaal heeft gezien, begrijpt dat ontvangen en geven geen tegenstellingen zijn, maar elkaar voortdurend aanvullen.

Misschien is dat de eenvoudigste vorm van menselijke verbondenheid. Niet dat iedereen hetzelfde doet, maar dat ieder mens op zijn eigen wijze bijdraagt aan een werkelijkheid die groter is dan hijzelf.

Voortzetten

Het gemeenschappelijke leven behoort aan niemand toe. Geen mens heeft het ontworpen en geen enkele generatie begint ermee vanaf het begin. Ieder mens treft het reeds aan wanneer hij wordt geboren en laat het weer achter wanneer zijn eigen leven ten einde loopt. Daartussen ligt de eenvoudige, maar betekenisvolle opgave om eraan deel te nemen.

Wat mensen samen dragen, blijft daarom nooit onveranderd. Iedere ontmoeting voegt iets toe, iedere ervaring laat een spoor na en iedere generatie geeft opnieuw vorm aan wat zij heeft ontvangen. Zo blijft het gemeenschappelijke leven zich ontwikkelen zonder zijn samenhang te verliezen. Het vernieuwt zich voortdurend en blijft tegelijk herkenbaar.

Juist daarin openbaart zich een opmerkelijke continuïteit. Mensen komen en gaan, maar het leven gaat verder. Kinderen nemen de plaats in van hun ouders, leerlingen worden leermeesters en ontvangers worden givers. Wat gisteren nog werd geleerd, wordt morgen doorgegeven. Zo blijft het leven zichzelf voortzetten zonder ooit eenvoudig een herhaling van het verleden te zijn.

Misschien is dit één van de meest wezenlijke ervaringen van het menselijk bestaan. De mens leeft niet naast een voortdurende werkelijkheid, maar midden daarin. Hij draagt haar een tijdlang met anderen mee en vertrouwt haar vervolgens opnieuw toe aan hen die na hem komen. Zo wordt zichtbaar dat het gemeenschappelijke leven niet alleen wordt ontvangen, maar ook voortdurend wordt voortgezet.

Pas wanneer de mens deze doorgaande beweging leert herkennen, ontstaat langzaam het besef dat al deze ervaringen — ontvangen, leren, ontmoeten, vertrouwen, verschillen, rijpen en samen leven — geen losse gebeurtenissen zijn. Zij behoren tot één en dezelfde menselijke werkelijkheid, die zich van generatie op generatie blijft ontfouwen.

Zo bleef het gemeenschappelijke leven zich van generatie op generatie ontfouwen.

Langzaam werd het herkenbaar.

VI. Cultura

Zichtbaar worden

Voor deze zichtbare werkelijkheid vond de mens in de loop van de geschiedenis een naam.

Cultuur.

Het gemeenschappelijke leven blijft niet verborgen. Waar mensen langere tijd met elkaar leven, wordt hun onderlinge verbondenheid langzaam zichtbaar. Niet in één enkele handeling, maar in de wijze waarop zij spreken, werken, bouwen, vieren, rouwen en hun kinderen opvoeden. Wat zij met elkaar delen, krijgt geleidelijk een herkenbare gestalte.

Deze gestalte ontstaat niet doordat mensen haar vooraf ontwerpen. Zij groeit mee met het leven zelf. Iedere generatie ontvangt haar, voegt er iets aan toe en geeft haar opnieuw door. Zo blijft het gemeenschappelijke leven niet onzichtbaar, maar wordt het stap voor stap herkenbaar in de wereld waarin mensen leven.

Misschien is dat de reden waarom mensen hun eigen wijze van leven vaak pas herkennen wanneer zij een andere ontmoeten. Wat dagelijks vanzelfsprekend lijkt, blijkt dan een bijzondere uitdrukking te zijn van een veel diepere werkelijkheid. Niet de gewoonte zelf is wezenlijk, maar wat zich daarin openbaart.

In de loop van de geschiedenis heeft de mens voor deze zichtbare werkelijkheid een naam gevonden.

Wij noemen haar cultuur.

Zichtbaar blijven

Cultuur openbaart zich niet alleen in bijzondere gebeurtenissen. Juist het gewone leven draagt haar het duidelijkst met zich mee. Zij wordt zichtbaar in de wijze waarop mensen elkaar begroeten, hoe zij samen aan tafel gaan, hoe zij hun kinderen opvoeden, hoe zij omgaan met ouderen en hoe zij aandacht schenken aan zieken en stervenden. Veel daarvan lijkt vanzelfsprekend, juist omdat het zo diep met het dagelijks leven is verweven.

De mens staat zich daarvan zelden voortdurend bewust. Wie dagelijks binnen een cultuur leeft, ervaart haar meestal niet als iets afzonderlijks. Zij vormt de vanzelfsprekende achtergrond van het leven. Pas wanneer mensen een andere wijze van leven ontmoeten, ontdekken zij dat ook hun eigen gewoonten, woorden en gebruiken deel uitmaken van een grotere samenhang.

Daarom openbaart cultuur zich niet alleen in datgene wat mensen doen, maar vooral in de wijze waarop zij het doen. Twee mensen kunnen hetzelfde werk verrichten en toch iets wezenlijk anders tot uitdrukking brengen. Niet de handeling alleen spreekt, maar ook de verhouding waaruit zij voortkomt. Juist daarin wordt zichtbaar dat cultuur meer is dan gedrag; zij is een wijze van deelnemen aan het gemeenschappelijke leven.

Wie aandachtig kijkt, ontdekt daarom dat cultuur niet begint waar het bijzondere zich aandient, maar juist waar het gewone zich dag na dag herhaalt. In de herhaling groeit herkenning. In de herkenning groeit verbondenheid. En in die verbondenheid blijft het gemeenschappelijke leven zich zichtbaar maken.

Betekenis

Wat mensen doen, krijgt niet vanzelf betekenis. Dezelfde handeling kan achteloos worden verricht of met aandacht worden gedaan. Zij kan uit gewoonte ontstaan of uit overtuiging. Daardoor ligt de betekenis van een menselijke handeling niet uitsluitend in haar uiterlijke vorm, maar in de verhouding die zij zichtbaar maakt.

Een maaltijd is meer dan voedsel. Een begroeting is meer dan een gebaar. Een huis is meer dan een onderkomen. Achter iedere menselijke handeling gaat een werkelijkheid schuil die niet volledig zichtbaar wordt en toch voortdurend aanwezig is. Mensen herkennen haar zonder haar telkens te benoemen.

Zo wordt cultuur niet opgebouwd uit losse gebruiken, maar uit betekenissen die zich langzaam met het leven hebben verbonden. Sommige blijven eeuwenlang herkenbaar, andere veranderen geleidelijk of verdwijnen wanneer zij hun dragende kracht verliezen. Toch blijft de beweging dezelfde. Mensen zoeken steeds opnieuw naar een wijze van leven die recht doet aan de werkelijkheid waarin zij samen leven.

Daarom blijft cultuur zich ontwikkelen. Niet doordat de mens haar telkens opnieuw bedenkt, maar doordat iedere generatie opnieuw probeert betekenis te geven aan het leven dat zij heeft ontvangen.

Herinneren

Geen cultuur begint iedere generatie opnieuw. Iedere gemeenschap draagt herinneringen met zich mee die ouder zijn dan de mensen die haar op dat moment vormen. Sommige worden verteld in verhalen, andere leven voort in gebruiken, rituelen of eenvoudige dagelijkse gewoonten. Veel daarvan wordt niet bewust onderwezen. Het wordt geleefd.

Herinneren betekent daarom meer dan terugdenken aan het verleden. Het is het levend houden van wat mensen onderweg als waardevol hebben leren kennen. Iedere generatie kiest daarin opnieuw haar eigen weg. Zij bewaart, verandert, voegt toe en laat soms ook los. Zo blijft het verleden aanwezig zonder het heden te beheersen.

Juist daardoor blijft cultuur voortdurend in beweging. Zij is trouw aan haar oorsprong zonder zich daarin op te sluiten. Zij ontvangt nieuwe ervaringen zonder haar samenhang te verliezen. Wat blijft, is niet de uiterlijke vorm, maar de doorgaande menselijke zoektocht naar een goede verhouding tot het leven.

In deze voortdurende beweging openbaart zich opnieuw dezelfde werkelijkheid. Mensen ontvangen, leren, ontmoeten, vertrouwen, verschillen, rijpen en geven door. Zo blijft cultuur niet achter de mens liggen als een voltooid verleden, maar gaat zij met hem mee, iedere nieuwe generatie opnieuw.

VII. Uitdrukking

Taal

De mens leeft niet alleen samen; hij spreekt ook samen. Taal behoort tot de eerste wijzen waarop het gemeenschappelijke leven zich uitdrukt. Zij maakt het mogelijk ervaringen te delen, kennis door te geven, herinneringen te bewaren en verwachtingen uit te spreken. Zonder taal zou veel van wat mensen gezamenlijk ontdekken, met iedere generatie opnieuw verloren gaan.

Toch is taal meer dan een middel om informatie over te dragen. In woorden klinken ook de geschiedenis, de ervaringen en de gevoeligheden van een gemeenschap door. Iedere taal legt eigen accenten, kent eigen beelden en bewaart herinneringen die niet altijd letterlijk in een andere taal kunnen worden overgebracht. Daardoor vertelt een taal niet alleen iets over de wereld, maar ook over de wijze waarop mensen zich tot die wereld hebben leren verhouden.

Geen taal is daarom hoger of lager dan een andere. Iedere taal is een menselijke poging om de ontvangen werkelijkheid onder woorden te brengen. Juist doordat talen verschillen, laten zij zien hoe rijk de menselijke ervaring kan zijn. Iedere taal opent een eigen venster op dezelfde werkelijkheid.

Verhalen

Nog voordat mensen begonnen te schrijven, vertelden zij elkaar verhalen. In verhalen werden ervaringen bewaard, gebeurtenissen herinnerd en inzichten doorgegeven. Wat voor één generatie betekenis had gekregen, werd zo beschikbaar voor de volgende. Het verhaal werd een drager van herinnering.

Verhalen doen echter meer dan het verleden bewaren. Zij helpen mensen ook zichzelf te verstaan. In iedere gemeenschap vertellen mensen elkaar wie zij zijn, waar zij vandaan komen en wat zij belangrijk achten. Daardoor verbinden verhalen het verleden met het heden en openen zij tegelijk de toekomst.

Niet ieder verhaal beschrijft wat letterlijk is gebeurd. Sommige verhalen drukken een waarheid uit die zich niet in feiten alleen laat vangen. Zij spreken tot de verbeelding en maken zichtbaar wat mensen diep van binnen als waar, goed of waardevol ervaren. Juist daardoor blijven zij hun betekenis behouden, ook wanneer tijden veranderen.

Symbolen

Waar woorden tekortschieten, ontstaan symbolen. Een eenvoudig gebaar, een teken, een kleur of een voorwerp kan soms uitdrukken wat zich moeilijk laat verwoorden. Mensen herkennen daarin iets wat groter is dan het symbool zelf.

Symbolen danken hun betekenis niet aan hun vorm alleen. Zij ontvangen haar doordat mensen er gezamenlijk betekenis aan geven. Een ring wordt een teken van verbondenheid, een vlag verwijst naar een gemeenschap, een brandende kaars kan herinnering of hoop zichtbaar maken. Het voorwerp verandert niet, maar de betekenis die mensen erin herkennen geeft het een nieuwe werkelijkheid.

Daarom zijn symbolen nooit willekeurig. Zij groeien langzaam uit het gemeenschappelijke leven en blijven bestaan zolang mensen zich in hun betekenis herkennen. Verandert die herkenning, dan verandert ook het symbool. Zo blijven ook symbolen deel uitmaken van de voortdurende wording van cultuur.

Uitdrukken

De mens kan niet leven zonder zich uit te drukken. In woorden, verhalen en symbolen maakt hij zichtbaar wat hem bezighoudt, wat hij vreest, waarop hij hoopt en wat hij liefheeft. Daardoor blijft cultuur niet verborgen in gedachten of herinneringen, maar krijgt zij een stem die door anderen kan worden gehoord.

Iedere uitdrukking is tegelijk persoonlijk en gemeenschappelijk. Zij ontstaat uit de ervaring van een mens, maar wordt pas verstaan doordat anderen haar herkennen. Zo wordt iedere uitdrukking opnieuw een ontmoeting waarin het gemeenschappelijke leven zich laat zien.

Cultuur leeft daarom niet alleen in wat mensen bewaren, maar evenzeer in wat zij steeds opnieuw tot uitdrukking brengen. Iedere generatie voegt nieuwe woorden toe, vertelt nieuwe verhalen en geeft nieuwe betekenissen aan bestaande symbolen. Zo blijft cultuur zich vernieuwen zonder haar oorsprong te verliezen.

VIII. Handelen

Verantwoordelijkheid

Waar mensen samen leven, ontstaat vanzelf verantwoordelijkheid. Niet als een regel die van buitenaf wordt opgelegd, maar als een antwoord op het leven dat zij met elkaar delen. Wie samen leeft, ontdekt dat zijn handelen gevolgen heeft voor anderen en dat ook het handelen van anderen zijn eigen leven raakt.

Deze verantwoordelijkheid begint in het kleine. Een belofte wordt nagekomen, een kind wordt beschermd, een oudere wordt geholpen en een gemaakte fout wordt hersteld. In dergelijke eenvoudige handelingen leert de mens dat samen leven niet alleen rechten met zich meebrengt, maar ook zorg voor elkaar vraagt.

Verantwoordelijkheid groeit daarom niet uit dwang, maar uit verbondenheid. Wie zich verbonden weet met anderen, ervaart vanzelf dat hun welzijn ook hem aangaat. Daardoor wordt verantwoordelijkheid geen last, maar een vanzelfsprekende wijze van deelnemen aan het gemeenschappelijke leven.

Recht doen

Waar mensen samen leven, ontstaan onvermijdelijk verschillen van inzicht, belangen en verwachtingen. Niet iedere ontmoeting verloopt zonder spanning en niet iedere beslissing wordt door iedereen op dezelfde wijze ervaren. Juist daarom zoeken mensen naar een wijze van samenleven die recht doet aan ieder mens.

Recht begint niet bij wetten. Het begint bij de eenvoudige ervaring dat ieder mens gezien wil worden en dat niemand willekeurig behandeld wil worden. Lang voordat regels worden vastgelegd, leeft reeds het besef dat eerlijkheid, trouw en wederkerigheid het samenleven dragen.

Wetten kunnen deze werkelijkheid ondersteunen, maar zij brengen haar niet voort. Waar het verlangen naar recht ontbreekt, verliezen ook de beste regels uiteindelijk hun betekenis. Omgekeerd kan een eenvoudige gemeenschap, met weinig geschreven voorschriften, toch een sterk besef van rechtvaardigheid bezitten. Het gemeenschappelijke leven gaat daarom aan het recht vooraf; het recht probeert het te bewaren.

Zorg

Geen mens kan zijn leven geheel alleen dragen. Ieder mens kent perioden waarin hij afhankelijk is van de zorg van anderen. Als kind ontvangt hij haar, als volwassene leert hij haar geven en later in zijn leven kan hij opnieuw aangewezen zijn op de aandacht van mensen om hem heen. Zorg behoort daarom niet tot een uitzondering, maar tot het gewone ritme van het menselijk bestaan.

Juist in de zorg wordt zichtbaar hoe diep mensen met elkaar verbonden zijn. Zij vraagt tijd, aandacht en nabijheid. Veel van wat werkelijk van betekenis is, laat zich niet meten in opbrengst of bezit. Het wordt zichtbaar in de bereidheid om bij de ander te blijven, juist wanneer deze kwetsbaar is.

Daarom is zorg meer dan hulp. Zij is een bevestiging dat ieder mens deel blijft uitmaken van het gemeenschappelijke leven, ook wanneer hij tijdelijk niet in staat is zelf bij te dragen. In de zorg blijft de menselijke waardigheid zichtbaar.

Dienen

Wie verantwoordelijkheid draagt, recht zoekt en zorg verleent, ontdekt gaandeweg dat handelen uiteindelijk meer is dan het uitvoeren van taken. Het krijgt richting door de bereidheid de ander niet uitsluitend als middel, maar als medemens te zien.

Dienen betekent daarom niet dat de één zich onder de ander plaatst. Het betekent dat de mens zijn eigen mogelijkheden ten dienste stelt van het gemeenschappelijke leven. De leraar doet dit door onderwijs te geven, de arts door te genezen, de ambachtsman door zorgvuldig te werken, de ouder door een kind groot te brengen. Iedere taak ontvangt haar betekenis doordat zij bijdraagt aan een werkelijkheid die groter is dan degene die haar verricht.

Zo openbaart zich ook in het handelen dezelfde beweging die het hele traktaat heeft begeleid. De mens ontvangt, neemt deel, geeft door en draagt verder. Daardoor blijft het gemeenschappelijke leven niet alleen zichtbaar, maar ook leefbaar.

IX. Beproeving

Kwetsbaarheid

Wat mensen samen hebben opgebouwd, blijft niet vanzelf bestaan. Iedere gemeenschap ontvangt een gemeenschappelijk leven dat reeds door eerdere generaties werd gedragen. Toch is die ontvangen werkelijkheid nooit voorgoed verzekerd. Zij vraagt om aandacht, om zorg en om de bereidheid haar telkens opnieuw te beantwoorden.

Cultuur is daarom niet alleen een werkelijkheid die ontstaat; zij kan ook verarmen. Gewoonten kunnen hun betekenis verliezen, woorden kunnen leeg worden, vertrouwen kan afnemen en de onderlinge verbondenheid kan verzwakken. Vaak gebeurt dit niet plotseling, maar langzaam, bijna ongemerkt. Wat lange tijd vanzelfsprekend leek, blijkt pas werkelijk waardevol wanneer het begint te verdwijnen.

Juist daarin toont zich de kwetsbaarheid van cultuur. Zij leeft niet in gebouwen, boeken of voorwerpen alleen, maar in mensen die haar blijven dragen. Waar deze levende verbondenheid verzwakt, verliezen ook haar uitdrukkingen geleidelijk hun betekenis.

Ontmoeting onder spanning

Waar verschillende wijzen van leven elkaar ontmoeten, ontstaat niet alleen verrijking. Soms ontstaat ook spanning. Mensen herkennen niet onmiddellijk de betekenis van elkaars woorden, gewoonten of gebruiken. Wat voor de één vertrouwd is, kan voor de ander vreemd of moeilijk te begrijpen zijn.

Deze spanning behoort tot het menselijk bestaan. Zij hoeft niet te worden ontkend en evenmin onmiddellijk te worden opgelost. Juist doordat mensen verschillend zijn, vraagt iedere ontmoeting om aandacht, geduld en de bereidheid werkelijk te luisteren.

Wanneer verschillen echter niet langer worden erkend, verandert ook de ontmoeting. Waar de één de ander uitsluitend aan zichzelf wil aanpassen, verdwijnt de ruimte waarin wederzijds verstaan kan groeien. Niet het verschil zelf vormt dan het grootste probleem, maar het verlies van de bereidheid het verschil werkelijk te ontmoeten.

Misschien begint juist daar de grootste beproeving van iedere cultuur. Niet in het bestaan van verschillen, maar in de wijze waarop mensen daarmee leren omgaan.

Verlies

Niet alles wat verdwijnt hoeft behouden te blijven. Iedere generatie maakt haar eigen keuzes en iedere tijd brengt nieuwe mogelijkheden met zich mee. Toch kent ieder mens ook de ervaring dat werkelijk waardevolle dingen verloren kunnen gaan.

Een taal kan verstommen. Een ambacht kan verdwijnen. Een gebruik dat eeuwenlang mensen met elkaar verbond, kan langzaam uit het dagelijks leven verdwijnen. Soms is dat een natuurlijke ontwikkeling. Soms verdwijnt daarmee ook een wijze van leven waarin mensen elkaar wisten te vinden.

Juist daarom vraagt cultuur niet alleen om vernieuwing, maar ook om herinnering. Niet alles wat oud is, behoort behouden te blijven. Maar evenmin is alles wat nieuw is daarom vanzelf beter. Iedere generatie ontvangt de verantwoordelijkheid opnieuw te onderscheiden wat werkelijk van betekenis blijft.

Volhouden

Misschien openbaart cultuur zich uiteindelijk nergens duidelijker dan in de bereidheid haar steeds opnieuw te dragen. Niet omdat het verleden moet worden herhaald, maar omdat het gemeenschappelijke leven zonder die voortdurende aandacht langzaam zijn samenhang verliest.

Daarom vraagt cultuur niet om bezit, maar om deelname. Niet om beheersing, maar om trouw. Niet om stilstand, maar om een voortdurende bereidheid het ontvangen leven opnieuw betekenis te geven.

Juist in die voortdurende beproeving blijft cultuur ontstaan.

X. Maken

De hand

De mens leeft niet alleen in de werkelijkheid; hij geeft er ook gestalte aan. Met zijn handen bewerkt hij de aarde, vervaardigt hij gereedschappen, bouwt hij een onderkomen en maakt hij voorwerpen die het dagelijks leven ondersteunen. Al vroeg ontdekt hij dat maken meer is dan het veranderen van materiaal. In iedere handeling brengt hij iets van zichzelf in relatie tot de wereld waarin hij leeft.

De hand is daarom meer dan een werktuig. Zij verbindt denken en doen, ervaring en vaardigheid. Wat de mens leert, wordt zichtbaar in wat hij maakt. Iedere beweging draagt de sporen van eerdere generaties, van oefening, van aandacht en van toewijding. Zo wordt maken een vorm van doorgeven, waarin kennis en ervaring zich met elkaar verbinden.

Juist doordat mensen maken, verandert de wereld om hen heen. Toch is niet iedere verandering een verbetering. Het gemaakte ontvangt zijn betekenis pas wanneer het het leven dient. Daarom vraagt maken niet alleen om vaardigheid, maar ook om inzicht in wat werkelijk nodig is.

Ambacht

Lang voordat er sprake was van wetenschap of techniek, leerden mensen van elkaar hoe zij moesten bouwen, weven, smeden, bakken en bewerken. Deze kennis werd niet uitsluitend in woorden overgedragen. Zij leefde in de handeling zelf, in het voordoen, oefenen en herhalen. Zo ontstond het ambacht.

Ambacht is daarom meer dan een beroep. Het is een wijze van omgaan met de werkelijkheid waarin ervaring langzaam uitgroeit tot vakmanschap. Iedere ambachtsman leert zijn materiaal kennen, ontdekt zijn mogelijkheden en respecteert zijn grenzen. Niet alles wat gemaakt kan worden, hoeft ook gemaakt te worden. Juist het ambacht leert de maat te bewaren.

Daarom is ambacht ook een vorm van cultuur. Het verbindt generaties met elkaar, bewaart ervaring en maakt zichtbaar dat kwaliteit tijd vraagt. Wat zorgvuldig wordt gemaakt, draagt de aandacht van degene die het heeft voortgebracht nog lange tijd met zich mee.

Verbeelden

De mens maakt niet alleen wat noodzakelijk is om te leven. Hij maakt ook wat het leven zichtbaar maakt. Hij tekent, zingt, danst, beeldhouwt, schrijft en vertelt. Niet omdat het bestaan zonder deze uitingen onmogelijk zou zijn, maar omdat het leven meer omvat dan wat uitsluitend nuttig is.

In iedere verbeelding probeert de mens iets uit te drukken wat zich niet volledig in woorden laat vatten. Vreugde, verdriet, hoop, verwondering en liefde zoeken een eigen gestalte. Daardoor ontstaan muziek, poëzie, schilderkunst en talloze andere vormen waarin de menselijke ervaring zichtbaar wordt.

Verbeelding voegt niets toe aan de werkelijkheid alsof zij daarvoor onvolledig zou zijn. Zij helpt de mens haar opnieuw te zien. Soms laat een lied horen wat woorden niet konden zeggen. Soms laat een schildering zien wat het oog eerder voorbijging. Zo opent verbeelding nieuwe mogelijkheden om de werkelijkheid te ontmoeten.

Bouwen

Van alle vormen van maken behoort bouwen tot de meest omvattende. Wie bouwt, maakt niet alleen een voorwerp, maar schept een plaats waar het leven zich kan onvouwen. Een woning beschermt, een school onderwijst, een tempel verzamelt, een brug verbindt en een plein nodigt uit tot ontmoeting. Bouwen staat daarom nooit los van het gemeenschappelijke leven.

De wijze waarop mensen bouwen, verandert met de tijd. Materialen veranderen, technieken ontwikkelen zich en nieuwe mogelijkheden dienen zich aan. Toch blijft de diepste vraag dezelfde. Niet hoe iets gebouwd wordt, maar waartoe het gebouwd wordt.

Juist daarom kan bouwen nooit uitsluitend een technische opgave zijn. Iedere gebouwde werkelijkheid spreekt over de wijze waarop mensen zichzelf, elkaar en hun omgeving verstaan. In iedere nederzetting, ieder huis en iedere stad wordt zichtbaar hoe mensen hun plaats in de wereld hebben gezocht.

Gestalte

In alles wat de mens maakt, krijgt het gemeenschappelijke leven een tastbare gestalte. Voorwerpen, gebouwen, kunstwerken en gebruiksvoorwerpen behoren niet los van elkaar te worden gezien. Zij zijn verschillende uitdrukkingen van dezelfde menselijke beweging om het ontvangen leven vorm te geven.

Wat mensen maken, blijft hen daarom ook aanspreken. Het herinnert aan hen die eerder leefden, maakt zichtbaar wat zij belangrijk vonden en nodigt nieuwe generaties uit daarop voort te bouwen. Zo wordt

maken meer dan produceren. Het wordt deelnemen aan een werkelijkheid die langer duurt dan één mensenleven.

Daarom blijft maken verbonden met verantwoordelijkheid. Wat de mens voortbrengt, verandert niet alleen zijn omgeving, maar ook de wijze waarop volgende generaties zullen leven. Alles wat de mens maakt, draagt uiteindelijk de sporen van datgene waaraan hij zich heeft leren oriënteren. Daarom verwijst ieder werkelijk maken altijd voorbij zichzelf.

XI. Dat wat voorafgaat

De mens leeft niet uitsluitend van wat hij kan zien, benoemen of begrijpen. Hoe verder hij zich in het leven beweegt, des te sterker ontdekt hij dat sommige werkelijkheden zich wel laten ervaren, maar zich nooit volledig laten vastleggen. Zij laten zich herkennen, maar niet bezitten. Zij zijn aanwezig zonder zich geheel te laten verklaren.

Vanaf het begin heeft de mens naar deze werkelijkheid gezocht. Niet om haar te beheersen, maar om zich ertoe te verhouden. Hij ontdekte dat niet alles wat zijn leven draagt, uit hemzelf voortkomt. Er is een werkelijkheid die hem voorafgaat, hem omgeeft en hem voortdurend uitnodigt daarop antwoord te geven.

Mensen hebben daarvoor vele woorden gevonden. Zij spreken over waarheid en liefde, over vrijheid en rechtvaardigheid, over goedheid en schoonheid, over trouw, hoop en vrede. Zij kennen verwondering, eerbied, barmhartigheid en vergeving. Zij ervaren stilte, verlangen naar wijsheid en zoeken naar betekenis. Geen van deze woorden omvat de werkelijkheid waarnaar zij verwijzen. Zij blijven verwijzingen naar datgene wat zich nooit volledig laat omschrijven.

Daarom heeft iedere cultuur haar eigen wijze gevonden om zich tot deze werkelijkheid te verhouden. In verhalen en rituelen, in feesten en gedenkdagen, in muziek, gebed en stilte, in symbolen, gebaren en plaatsen van ontmoeting zoekt de mens steeds opnieuw een verhouding tot datgene wat hem draagt. Zo ontstonden de grote spirituele tradities en religies van de wereld. Niet als gelijke antwoorden, maar als verschillende wijzen waarop mensen hebben geprobeerd te leven in de nabijheid van hetzelfde onuitputtelijke mysterie.

Juist daarin ligt ook de betekenis van culturele verscheidenheid. Verschillende culturen zijn niet slechts verschillende verzamelingen van gewoonten. Zij zijn verschillende antwoorden op een werkelijkheid die geen enkele cultuur volledig kan omvatten. Daarom hoeft verscheidenheid niet tot verwijdering te leiden. Zij kan ook uitnodigen tot luisteren, tot verwondering en tot wederzijdse herkenning.

Wanneer mensen menen het onbenoembare volledig te bezitten, verdwijnt de ruimte voor ontmoeting. Maar wanneer zij erkennen dat iedere cultuur slechts een antwoord geeft en nooit het laatste woord spreekt, ontstaat ruimte voor gesprek. Dan worden verschillen geen bedreiging, maar een mogelijkheid elkaar dieper te verstaan.

Misschien is cultuur daarom uiteindelijk geen bestemming, maar een voortdurende beweging van afstemming. Niet alleen tussen mensen onderling, maar ook tussen het gemeenschappelijke leven en datgene wat aan ieder mens, aan iedere gemeenschap en aan iedere cultuur voorafgaat.

Daar blijft de mens zoeken.

Daar blijft hij ontvangen.

Daar blijft hij antwoorden.

XII. CVLTVRA ORITVR

De mens verschijnt in een werkelijkheid die hem reeds voorafgaat. Hij leert haar kennen, ontdekt haar ritmen en ontmoet anderen die dezelfde werkelijkheid bewonen. Langzaam leert hij deelnemen aan het leven dat hem draagt. Wat hij ontvangt, maakt hij zich eigen. Wat hij zich eigen maakt, geeft hij op zijn beurt weer door.

Zo ontstaat een doorgaande beweging die geen mens alleen tot stand brengt. Iedere generatie ontvangt haar van de vorige en vertrouwt haar toe aan de volgende. In deze voortdurende overdracht groeit het gemeenschappelijke leven verder. Het bewaart herinneringen, neemt nieuwe ervaringen op en blijft zich ontwikkelen zonder zijn oorsprong te verliezen.

Mensen spreken verschillende talen, bewonen verschillende landschappen en geven op uiteenlopende wijzen gestalte aan hun leven. Zij bouwen anders, vieren anders, rouwen anders en vertellen andere verhalen. Toch beantwoorden zij allen dezelfde ontvangen werkelijkheid. Juist daarom zijn verschillen geen ontkenning van de menselijke verbondenheid, maar haar zichtbare rijkdom.

Cultuur laat zich daarom niet bezitten. Zij laat zich evenmin ontwerpen of voltooiën. Zij ontstaat waar mensen samen leven, elkaar ontmoeten, verantwoordelijkheid dragen en hun ervaringen doorgeven. Zij blijft groeien zolang mensen bereid zijn opnieuw antwoord te geven op de werkelijkheid die hun geschonken is.

Iedere geboorte opent deze beweging opnieuw. Ieder kind ontvangt een wereld die reeds door velen is gedragen. Het leert spreken, vertrouwen, deelnemen en betekenis geven. Wat eeuwenlang is gegroeid, wordt opnieuw ontvangen en opnieuw voortgezet. Zo blijft cultuur geen herinnering aan het verleden, maar een levende werkelijkheid die iedere generatie opnieuw uitnodigt tot deelname.

Daarom is cultuur nooit voltooid.

Zij blijft ontstaan.

Niet buiten de mens.

Niet naast de mens.

Maar in het gemeenschappelijke leven dat mensen, telkens opnieuw, met elkaar ontvangen, dragen en doorgeven.

Epiloog

Aan het einde van een wandeling blijkt de wereld vaak niet veranderd te zijn.

De weg is dezelfde gebleven. De mensen zijn dezelfde gebleven. De plaatsen die wij bewonen zijn niet anders geworden. En toch kan er iets zijn verschoven. Niet buiten ons, maar in de wijze waarop wij kijken.

Misschien geldt dat ook voor cultuur.

Zij verschijnt niet pas wanneer wij haar leren benoemen. Zij was reeds aanwezig in de eerste ontmoeting tussen mensen, in het vertrouwen dat werd geschonken, in het verhaal dat werd doorgegeven, in de maaltijd die werd gedeeld en in de zorg voor een kind, een oudere of een vreemde. Lang voordat de mens over cultuur sprak, leefde hij haar reeds.

Dit traktaat heeft daarom niet geprobeerd een nieuwe omschrijving van cultuur te geven. Het heeft slechts de weg gevolgd waarlangs zij zich langzaam laat herkennen. Niet als bezit van een volk, een tijd of een beschaving, maar als een voortdurende beweging waarin mensen samen antwoord geven op het leven dat zij hebben ontvangen.

Misschien ligt juist daarin ook een uitnodiging voor onze eigen tijd.

Wij leven in een wereld waarin veel verandert en waarin verschillen mensen soms tegenover elkaar lijken te plaatsen. Juist dan groeit de behoefte aan zekerheid en aan eenduidige antwoorden. Toch ontstaat het gemeenschappelijke leven niet doordat verschillen verdwijnen, maar doordat mensen bereid blijven elkaar werkelijk te ontmoeten. Niet door de ander aan zichzelf gelijk te maken, maar door ruimte te laten voor datgene wat ieder op eigen wijze heeft ontvangen en geleerd.

Misschien begint iedere cultuur daarom opnieuw, waar mensen zich niet alleen afvragen wat hen van elkaar onderscheidt, maar ook wat zij gezamenlijk proberen te beantwoorden. Achter de verscheidenheid van talen, gebruiken, rituelen en overtuigingen blijft immers dezelfde menselijke zoektocht herkenbaar: de poging het leven recht te doen en zich te verhouden tot datgene wat aan ieder mens en aan iedere cultuur voorafgaat.

Die zoektocht kent geen voltooiing.

Iedere generatie begint haar opnieuw.

En misschien is juist daarin de blijvende betekenis van cultuur gelegen.

Niet dat zij ooit af is.

Maar dat zij steeds opnieuw kan ontstaan.

COLOFON

CVLTVRA ORITVR

Een filosofisch traktaat over mens, cultuur en samenleving.

Samenstelling

Robert Geurten

Eerste uitgave van de ORITVR-reeks

Juli 2026

Deze uitgave is ontstaan uit een langdurige dialoog tussen Robert Geurten en ChatGPT (OpenAI). De gedachtevorming ontwikkelde zich gedurende deze dialoog. De selectie, ordening, samenhang en uiteindelijke inhoud van deze uitgave berusten onder verantwoordelijkheid van Robert Geurten.

© 2026 Robert Geurten

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op andere wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbende, behoudens de uitzonderingen die de wet toestaat.

Citeren uit deze uitgave is toegestaan, mits de bron duidelijk wordt vermeld.